

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิเคราะห์แนวทางการดำเนินชีวิต

การศึกษาวិเคราะห์เรื่อง แนวทางการดำเนินชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมจากวรรณกรรมสี่แผ่นดิน มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางการดำเนินชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมจากวรรณกรรมสี่แผ่นดิน

ด้วยเหตุผลที่ว่า วรรณกรรมสี่แผ่นดิน คือนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ขนาดยาวที่เป็น การเล่าเรื่องราวชีวิตของพลอยตัวละครเอกของเรื่องว่าพลอยดำเนินชีวิตเป็นอย่างไรตลอดช่วงวัย ชีวิตตั้งแต่วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา ในบริบทสังคมไทยที่ผันผวนและแปรเปลี่ยนไปในแต่ละแผ่นดินทั้งสี่แผ่นดินตั้งแต่ในช่วงรัชกาลที่ ๕ จนถึงสิ้นรัชกาลที่ ๘

ดังนั้น การศึกษาวิเคราะห์แนวทางการดำเนินชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมจากวรรณกรรมสี่แผ่นดิน จึงเป็นการศึกษาวิเคราะห์จากบทบาทของพลอยตัวละครในวรรณกรรมเป็นหลักสำคัญ

ว่าเฉพาะแนวทางการดำเนินชีวิต ในการวิจัยครั้งนี้นิยามคำว่าประสบความสำเร็จ ในการดำเนินชีวิตจะหลุดกรอบออกมาจากสังคมโลกในยุคปัจจุบันที่วัดความสำเร็จกันด้วย ชื่อเสียงเงินตราและความมั่งคั่งทางวัตถุ กล่าวคือ การประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตของ งานการวิจัยครั้งนี้ คือ การดำเนินชีวิตให้ไปสู่ความสุขสงบอย่างแท้จริง

จากสังขารแห่งชีวิต ผู้วิจัยพบว่ามนุษย์เกิดมามีชีวิตเพื่อเรียนรู้ในสองประเด็นหลัก คือ การใช้ชีวิต และการตาย

พระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวไว้ว่า คนส่วนใหญ่มักจะคำนึงถึงแต่เรื่องการอยู่ดี แต่ มองข้ามเรื่องการตายดี ทั้งที่จริงแล้วการอยู่ดีกับการตายดีเป็นเรื่องเดียวกัน ถ้าหากว่าเรามองไม่ เห็นถึงความเชื่อมโยงดังกล่าว เราก็จะสนใจแต่เพียงการอยู่ดีเท่านั้น ทั้งที่การตายดีนับเป็นสิ่ง สำคัญที่เราต้องคำนึงถึงด้วย และการตายดีก็คือการตายอย่างสงบ^๑

^๑ พระไพศาล วิสาโล, **มรณสติ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.visalo.org/article/D_MoranaSati.htm [๑๕ ก.พ. ๒๕๕๖].

นักบวชเซนท่านหนึ่งได้กล่าวเกี่ยวกับการเตรียมตัวตายไว้อย่างน่าขบคิดว่า ให้เรียนรู้วิธีการใช้ชีวิตให้เป็นแล้วจะตายเป็น ครั้นถามต่อว่า แล้วจะเรียนรู้การใช้ชีวิตให้เป็นได้อย่างไร นักบวชเซนคนเดิมก็ตอบว่า ถ้าเรียนรู้การตายให้เป็นก็จะใช้ชีวิตเป็น^๒

ในเมื่อการใช้ให้ดีเป็นเรื่องเดียวกับการตายดี และการตายดีก็คือการตายอย่างสงบ ดังนั้น ประเด็นในการวิจัยที่ผู้วิจัยตั้งไว้ว่า การค้นหาแนวทางการดำเนินชีวิตให้ไปสู่ความสุขสงบอย่างแท้จริง จึงเป็นการค้นหาแนวทางการดำเนินชีวิตให้ไปสู่การตายอย่างสงบ

จึงอาจกล่าวได้ว่าการดำเนินชีวิตให้ไปสู่ความสุขสงบอย่างแท้จริง ก็คือการตายอย่างสงบ ดังนั้นสิ่งชี้วัดความสำเร็จของการวิจัยนี้จึงเป็น การตายอย่างสงบ

ขอความสุุดท้ายในตอนจบของวรรณกรรมสี่แผ่นดินกล่าวว่า “เย็นวันนั้น วันอาทิตย์ที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ น้ำในคลองบางหลวงลงแห้งเกือบขุดคลอง หัวใจพลอยที่อ่อนแอลงด้วยโรคและความทุกข์ทั้งหลายทั้งปวงก็หลุดลอยตามน้ำไป ...” ข้อความนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พลอยตายอย่างสงบ ดังนั้น พลอยจึงเป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต

จากผลการศึกษาหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมสี่แผ่นดินในบทที่ ๓ หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมสี่แผ่นดิน ได้แก่ หลักพุทธธรรมในด้านศีลธรรม คือ ไตรลักษณ์ และหลักพุทธธรรมในด้านจริยธรรม คือ โยนิโสมนสิการ มรณสติ พรหมวิหาร ๔ อธิปไตย ๔ และ ทิศา ๖

แต่การศึกษาในบทที่ ๔ ว่าด้วยการดำเนินชีวิต ดังนั้นหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการประพฤติปฏิบัติของพลอยจึงเป็นหลักพุทธธรรมในด้านจริยธรรม แต่ทั้งนี้ ก็เป็นไปเพื่อให้เข้าใจและเข้าถึงศีลธรรมแห่งชีวิตที่เป็นไปตามกฎแห่งไตรลักษณ์

๔.๑ แนวทางการดำเนินชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมจากวรรณกรรมสี่แผ่นดิน

(๑) โยนิโสมนสิการ

พลอยมีหลักการคิดแบบโยนิโสมนสิการและนำไปใช้ในการคิดวางแผนในการทำงาน การแก้ไขปัญหาหรือความทุกข์ และช่วยในการตัดสินใจวิเคราะห์ ติดตามผลการทำงานเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้เป็นอย่างดี สรุปเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตได้ดังนี้

(๑) การคิดโดยใช้วิธีการหลากหลาย (อุปายมณสิการ) ที่ถูกต้องเพื่อให้ได้ความจริง

การที่พลอยมีการฟังแบบจับใจความสำคัญ แล้วเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยได้ ดังเช่น กรณีการได้ยินมารดาบอกว่าจะพาไปถวายตัวกับเสด็จ ซึ่งพลอยก็สามารถเข้าใจได้ทันที และการฟังข้อพูดยุติถึงเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับตัวเองบ้าง ครอบครัวบ้าง เมื่อฟังแล้วพลอยทำ

^๒ แรนดี้ เพอร์ และเจฟฟรีย์, เดอะลาสต์เลกเชอร์, แปลโดย วนิษา เรช, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ HOW TO, ๒๕๕๑), หน้า คำนำ.

ความเข้าใจและสามารถสรุปประวัติครอบครัวของช้อยได้ว่าประกอบไปด้วยใครบ้าง ชื่ออะไร และแต่ละคนเป็นอย่างไร เป็นต้น

(๒) การคิดอย่างเป็นระบบ มีระเบียบ และเป็นขั้นตอนตามลำดับเหตุและผล ไม่ทำให้ยุ่งสับสน (ปถมนสิกการ)

การที่พลอยมีการคิดแบบพิเคราะห์ในกระบวนการคิด คือ มีการคิดแล้ววิเคราะห์ แยกแยะ เปรียบเทียบหาความเหมือนความต่าง ดังเช่น กรณีที่พลอยได้ไปอยู่บ้านของช้อยเมืองาน โจนจุแล้วมองเห็นถึงความแตกต่างระหว่างบ้านของตนและบ้านของช้อย ทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรม เป็นต้น

(๓) การคิดโดยการค้นหาสาเหตุและผล หาความสัมพันธ์ของเหตุและผลที่เป็นผล ต่อเนื่องแบบลูกโซ่ (การณมนสิกการ)

เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้น โดยที่พลอยทราบเหตุปัจจัยอยู่ก่อนแล้ว พลอยสามารถ เชื่อมโยงมาสัมพันธ์กันได้นั่นที่ ดังเช่น กรณีที่ทั้งคุณชิตและพวง ทั้งพลอยให้นั่งอยู่ที่ระเบียงเรือน คนเดียว (เพราะคุณอุ้นสั่งห้ามทุกคนในบ้านคลองบางหลวงคบหาพูดคุยกับพลอย) เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงหลักพุทธธรรมเรื่อง โยนิโสมนสิกการ

(๔) การคิดแบบกำหนดเป้าหมาย กำหนดผลล่วงหน้าเพื่อเป็นกำลังใจให้ตนเอง ทำงานสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ (อุปปาทกมนสิกการ)^๓

การที่พลอยมีความหวังอยู่เสมอทราบที่ยังมีลมหายใจและเป็นกำลังใจให้ตนเอง ทำงานสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังเช่น กรณีที่พลอยประสบกับความทุกข์อย่างหนัก จนกล่าวได้ว่าความทุกข์ที่ผ่านมาหลายครั้งหลายหนในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นความผิดหวังจนได้รับความทุกข์ โทมัสเมื่อพ่อแม่พี่น้องหรือคนที่รักต้องกระจัดพลัดพรายไป แต่ความทุกข์ทั้งหลายทั้งปวงที่กล่าว มาที่พลอยเคยได้ประสบนั้นจะเป็นของธรรมดา เมื่อเทียบกับความทุกข์ที่เกิดขึ้นในแผ่นดินที่ ๓ นั้น คือ การได้เห็นลูกทะเลาะกันและแสดงอาการอาฆาตเคียดแค้นกัน

ผล คือ สามารถแก้ไขปัญหาเมื่อต้องเผชิญกับภาวะวิกฤตของชีวิตได้ ยกตัวอย่าง ดังเช่น กรณีที่หนึ่ง การพลาดหวังจากความรัก ที่พลอยสามารถนำหลักพุทธธรรมเรื่อง โยนิโสมนสิกการ มาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาและสามารถก้าวผ่านพ้นความทุกข์อันเกิดจากการพลัดหวัง จากความรักไปได้ และ กรณีที่สอง การพลัดพรากจากมารดา ที่พลอยสามารถนำหลักพุทธธรรม

^๓ เกรียงศักดิ์ โรจน์คู่เสถียร, “มารู้จักโยนิโสมนสิกการกันเถอะ”, ประชากรและการพัฒนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.popterms.mahidol.ac.th/newsletter/show_article.php?articleid=308 [๑ มี.ค. ๒๕๕๕].

เรื่อง โยนิโสมนสิการ มาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาและสามารถก้าวผ่านพ้นความทุกข์อันเกิดจากการพลัดพรากจากมารดาไปได้

ยกตัวอย่างข้อความที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ ดังนี้

หน้า ๗๓ เมื่อแม่อาลาว่าจะกลับไปจะเชิงเทรา เพราะธุระกิจทางกรุงเทพฯ เสร็จแล้ว และเรือที่อาศัยเขามานั้นคอยอยู่ พลอยก็ได้รู้สึกเสียใจเหมือนคราวก่อน เพราะเห็นจริงเสียแล้วว่า ถึงแม่จะต้องจากไป แม่ก็ต้องกลับมาอีกในวันข้างหน้า

ผล คือ พลอยก็ได้รู้สึกเสียใจเหมือนคราวก่อน เพราะเห็นจริงเสียแล้วว่า ถึงแม่จะต้องจากไป แม่ก็ต้องกลับมาอีกในวันข้างหน้า

หน้า ๑๕๖ ชาวพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ไปไกล ทำให้พลอยเห็นความสำคัญที่ตนต้องอยู่ห่างพลัดพรากจากกันได้เป็นครั้งแรก นับประสาอะไรกับคนขนาดพลอยและพี่เนืองจะจากกัน

ผล คือ ความทุกข์ของพลอยที่ต้องอยู่ห่างจากคนรักนั้นคลายลงจนไม่สำคัญ

หน้า ๒๕๖ พลอยฟังเรื่องที่คุณสายเล่าอย่างสนใจโดยตลอด พลอยไม่เคยนึกว่า คุณสายจะได้ผ่านความผิดหวัง และความโศกเศร้า อย่างที่พลอยเคยผ่านมาแล้วหยกๆ คุณสายบอกว่าเวลาเป็นยาสมาน ทำให้แผลในหัวใจนั้น หายได้ แต่แผลในหัวใจพลอยทำไมยังเจ็บอยู่ หรือว่าเวลาจะยังสิ้นไป หรือหัวใจของพลอยนั้นจะไม่แข็งแรงเท่า หัวใจของคุณสาย แต่อย่างไรก็ตาม ความหลังของคุณสายที่เพิ่งมาเปิดเผยขึ้นนั้น ถึงแม้ว่าทั้งคุณสายและซ้อย จะเห็นว่าเป็นเรื่องขบขันก็ตาม ความรู้ที่ได้รับนั้น ทำให้พลอยอุ่นใจมากขึ้น เพราะในโลกนี้มีคนอื่นที่เคยได้รับความทุกข์โศกเศร้า เพราะพลาดหวังมาแล้วเหมือนกัน มิใช่ว่าพลอยเพิ่งมาได้รับทุกข์นั้นแต่คนเดียว

ผล คือ ทำให้พลอยรู้สึกอุ่นใจมากขึ้น เพราะมองเห็นว่าในโลกนี้มีคนอื่นที่เคยได้รับความทุกข์โศกเศร้า เพราะพลาดหวังมาแล้วเหมือนกัน มิใช่ว่าพลอยเพิ่งมาได้รับทุกข์นั้นแต่คนเดียว

หน้า ๓๕๑ พลอยตั้งปัญหา ถามตนเองว่า ตนควรจะปฏิบัติตนอย่างไรกับเด็กคนนี้ เพื่อให้ทุกอย่างระหว่างตนกับคุณเปรม อยู่ในสภาพ เรียบร้อยไม่มีอุปสรรค ขณะที่กำลังนึกตอบปัญหาเหล่านี้ให้แก่ตัวเอง ก็พอดีเด็กคนนั้นวิ่งหัวเราะรา เข้ามาทอดพลอยไว้ และด้วยหน้าตาและกิริยาที่น่ารักน่าเอ็นดู เด็กคนนั้นก็ตอบปัญหาต่างๆ ของพลอยให้เสร็จสิ้นไป โดยพลอยไม่ต้องตอบเองเลย พลอยรู้ทันทีว่าตนไม่มีทางอื่นใดที่จะเลือกได้ เพราะทางที่จะปฏิบัตินั้น มีอยู่ทางเดียว คือต้องรักเด็กคนนี้เสมือนว่าเป็นลูกของตน

ผล คือ คนในบ้านมีความเคารพ มองพลอยด้วยสายตาที่รักและเอ็นดูแสดงความไว้วางใจ และคุณประโยชน์จากการรับเลี้ยงอันลูกติดคุณเปรม ประการแรก ทำให้พลอยสนิทสนมคุ้นเคยกับคุณเปรมได้มากขึ้นในเวลาอันรวดเร็ว ประการที่สอง ทำให้พลอยมีความมั่นใจ มี

ความรู้สึกเป็นผู้ใหญ่กว่าแต่ก่อน มีความหนักแน่นและมีความแน่ใจเกิดขึ้นในตนเอง ดังนั้นการสั่งการในบ้านตลอดจนปฏิบัติหน้าที่ของแม่บ้าน ในการปกครองคน พลอยจึงกระทำได้โดยมีน้ำหนักกว่าแต่ก่อน และประการที่สาม ทำให้พลอยได้รับความนิยมนิยมใสจากบรรดาญาติของคุณเปรม

(๒) มรณสติ

พลอยมีการระลึกถึงความตายและเตรียมตัวให้พร้อมตายอยู่เสมอ ซึ่งส่งผลให้พลอยเร่งชวนขวายปฏิบัติหน้าที่ในฐานะลูกศิษย์ ลูก ภรรยา แม่ เพื่อน เจ้านาย และคฤหัสถ์ ได้อย่างครบสมบูรณ์ และใช้ชีวิตในทางกุศลด้วยความไม่ประมาท เมื่อการตายมาถึงพลอยจึงพร้อมยอมรับและทำใจปล่อยวางได้หมด สรุปเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตได้ดังนี้

(๑) เวลาเดินทาง

ขณะเดินทางกลับจากบางปะอินพลอยมองเห็นและตระหนักถึงความเกิด แก่ เจ็บ ตาย และการพลัดพรากสูญเสียของรัก เป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นกับทุกคน จากงานพระศพพระเจ้าลูกเธอ ทำให้พลอยดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาท มีสติสัมปชัญญะ และมีความเป็นผู้ใหญ่ขึ้น

(๒) พิจารณานี้ อาจเป็นการเดินทางครั้งสุดท้าย

การที่พลอยได้ยินเสียงเหมือนกับตนเองร้องบอกคุณเปรมอยู่ในใจว่า ตนทำหน้าที่ของตนครบทุกอย่างแล้ว และเหนื่อยมากแล้ว

(๓) การไปเยี่ยมผู้ป่วย

คุณอุ้นพี่สาวต่างมารดาป่วยเป็นมะเร็ง พอหมอไปแล้วพลอยก็รีบเข้าไปเยี่ยมคุณอุ้นในห้อง พลอยนั่งดูอาการของพี่สาวแล้วก็เศร้าใจ เห็นชีวิตนั้นไร้สาระ เงินทองทรัพย์และวาสนาที่คุณอุ้นเคยใฝ่ใจต้องการนั้น ดูไม่เป็นประโยชน์อะไรเลย เพราะไม่สามารถจะช่วยเหลืออะไรใครได้ถึงแม้ว่าในขณะนี้คุณอุ้นจะได้สิ่งที่เคยต้องการมาทุกอย่าง สิ่งเหล่านั้นเพียงแต่จะช่วยให้คุณอุ้นรอดพ้นจากความเจ็บปวดก็ไม่ได้

(๔) เวลาไปงานศพ

การที่พลอยมองเห็นว่า ความตายของคุณหลวงพ่อกของซ้อยเป็นเครื่องเตือนใจบอกระยะทางแห่งชีวิตให้กับพลอยอีกครั้งหนึ่งว่า ของที่ตนได้เคยรู้จัก เคยพบเห็นนั้นกำลังจะหมดไปทุกวัน และของใหม่ที่ตนไม่รู้จักไม่คุ้นเคยกำลังจะเข้ามาแทนที่ และกำลังก้าวย่างใกล้ตัวเข้ามาทุกวัน โดยที่พลอยไม่สามารถจะขัดขวางหรือหลีกเลี่ยงได้

(๕) เวลาประสบความพลัดพรากสูญเสียของรัก ความสูญเสียพลัดพรากจากทรัพย์สมบัติหรือผู้คน แม้จะเป็นเหตุการณ์ที่ไม่พึงปรารถนา

การที่พลอยมองเห็นและตระหนักรู้ว่าความทุกข์ความระทมใจจากการประสบกับความพลัดพรากจากคนที่รัก หรือของที่รักนั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงได้ แม้แต่พระเจ้าอยู่หัว เจ้าชีวิตของคนทั้งเมือง และสำหรับพลอยก็เป็นหลักของโลกมนุษย์นี้ พระองค์ก็ยังต้องประสบความวิปโยคเช่นกัน

(๖) ไม่ประมาทต่อชีวิตและความตาย

การที่พลอยตระหนักถึงชีวิตว่าได้เวียนมาบรรจบครบรอบ และก้าวใหม่จะก้าวไปสู่ทางใด เพื่อให้ถึงอะไรนั้นพลอยรู้อยู่แต่คนเดียว แต่ดูจะไม่มีปัญหาอะไร เพราะก้าวสุดท้ายของชีวิตคนทุกคนก็ย่อมจะย่างไปทางเดียวกันทั้งนั้น ไม่มีใครจะหลีกเลี่ยงได้ และพยายามเร่งชวนชวายทำหน้าที่ที่สำคัญของตนให้ครบถ้วนสมบูรณ์

(๗) เรียนรู้ธรรมจนกระทั่งเข้าใจชีวิต สามารถกำหนดรู้ทุกข์ ละเลิกเหตุแห่งทุกข์ แล้วปฏิบัติกรรมฐานเจริญสติ

เมื่อทราบพระเจ้าอยู่หัวสวรรคต ทั้งที่เป็นพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงเปี่ยมไปด้วยพระรูป พระโฉม และสมบัติอื่นอีกมีรู้จักเท่าไร ยังหลีกเลี่ยงไม่พ้น ทำให้พลอยปลงตกเรื่องของออดลูกชายที่เสียชีวิตด้วยยังไม่ถึงวัยอันควร

(๘) ฝึกจิตให้เป็นสมาธิเป็นกิจวัตร จนจิตมีพลังเข้มแข็ง และการตระหนักรู้ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

การที่พลอยปลงอนิจจังในความไม่เที่ยงแท้ของสังขารสภาพของในวัง รู้และเข้าใจว่าความตายเป็นของธรรมดา ย่อมเกิดขึ้นได้แก่ทุกรูปทุกนาม ไม่จำกัดวัยจำกัดบุคคล และมองเห็นจริงแท้ว่าอะไรต่ออะไรที่เป็นของตนนั้น เอาจริงเข้ามันก็ไม่ใช่อะไรของตนสักอย่างเดียว

(๙) ช่วงขณะกำลังตาย ดำรงสติอยู่ตลอดกับทุกขณะจิต จนกระทั่งถึงจิตสุดท้าย

การที่พลอยรู้สึกเหมือนกับว่าตัวลอยขึ้นสู่เบื้องสูงในขณะนั้น ความทุกข์ทั้งหลายที่เกิดขึ้น แก่ตัวมาหลายครั้งหลายครา ดูเหมือนจะเริ่มหลุดพ้นไป พลอยนึกถึงคุณเปรมซึ่งดูเหมือนจะมาอยู่ใกล้ตัวทุกครั้งที่ยังเกิดความทุกข์โศกเศร้า และหัวใจพลอยที่อ่อนแอลงด้วยโรคและความทุกข์ทั้งหลายทั้งปวงก็หลุดลอยตามน้ำไป

ผล คือ พลอยละสังขารจากโลกนี้อย่างสงบ โดยมีสติสัมปชัญญะจนขณะจิตสุดท้ายหลุดลอยออกจากร่าง ด้วยสำนึกว่าได้ทำหน้าที่ทุกอย่างสมบูรณ์แล้ว

(๓) พรหมวิหาร ๔

พลอยมีจิตใจมั่นคงอยู่ในพรหมวิหาร ๔ เป็นปกติ ส่งผลให้พลอยเป็นที่พึงพิงอาศัยของผู้น้อยหรือผู้อยู่ใต้ความปกครองได้เป็นอย่างดี สรุปลเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตได้ดังนี้

๑) เมตตา การที่พลอยมีความรักให้แก่สรรพสัตว์ ให้แก่เด็กและบุคคลที่อยู่รอบข้างอยู่เสมอ และการที่พลอยพยายามก่อสร้างครอบครัวยืนมาด้วยความรักและทะนุถนอม เพื่อป้องกันความแตกร้างที่จะเกิดขึ้นแก่ครอบครัว

๒) กรุณา การที่พลอยมีจิตนึกถึงผู้อื่นและคิดสงสารผู้อื่นอย่างจับใจอยู่เสมอ

๓) มุทิตา การที่พลอยมีความยินดีที่เห็นคนอื่นหมดทุกข์และมีความสุข

๔) อุเบกขา การที่พลอยรักลูกเท่ากันทุกคนไม่มีความลำเอียงอคติในใจ

ผล คือ มีอารมณ์ใจทรงอยู่ในพรหมวิหาร ๔ เป็นปกติ บุคคลนั้นจะมีศีลบริสุทธิ์อยู่ตลอดเวลา จะมีจิตทรงฌานอยู่ตลอดเวลา และก็จะเป็นคนมีความฉลาดในด้านปัญญาสามารถตัดกิเลสเป็นสมุจเฉตปหาน^๔

(๔) อิทธิบาท ๔

พลอยมีแนวคิดอิทธิบาท ๔ ในการทำหน้าที่ ส่งผลให้หน้าที่การงานที่พลอยปฏิบัตินั้นสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี สรุปลเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตได้ดังนี้

๑) ฉันทะ พลอยมีความพอใจในหน้าที่ภาระกิจที่ได้รับมอบหมาย

๒) วิริยะ พลอยปฏิบัติภาระหน้าที่ด้วยความอดทน เพียรพยายาม

๓) จิตตะ พลอยให้ความสนใจในการปฏิบัติภาระหน้าที่เป็นอย่างดี

๔) วิมังสา พลอยปฏิบัติภาระหน้าที่ด้วยความใคร่ครวญพิจารณาเสมอ

ผล คือ พลอยสามารถปฏิบัติภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ยกตัวอย่างข้อความที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ ดังนี้

หน้า ๒๕๘ เมื่อเสด็จเริ่มทรงจักรยาน พลอยก็รู้ตัวว่าเป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องถีบจักรยานบ้าง ขณะนั้นเจ้านายก็เริ่มทรงจักรยานออกจากวังไปสวนดุสิต ข้าหลวงตามเสด็จก็ควรจะถีบจักรยานเป็น เมื่อรู้ว่าเป็นหน้าที่พลอยก็เลิก กลัวเลิกลาย ตั้งหน้าบากบั่นหัดถีบจักรยานกับเขาบ้าง ล้มลุกคลุกคลานอยู่หลายวันและได้บาดเจ็บหลายแห่ง จนนางพิศผู้มีหน้าที่ฝนไพลไว้ให้ทาทุกคืนนั้น ต้องบ่นปลงอนิจจังอยู่ซ้ำซาก แต่พลอยก็หัดจักรยานไปจนเป็น ถึงจะแสดงท่าทางโอดโณนพิกล แพลงอย่างซ้อยไม่ได้ ก็นับว่าถีบใช้การได้ที่เดียว

^๔ สมุจเฉตปหาน มีความหมายว่า ผู้มีธรรมร่วมกัน ผู้ประพฤดิธรรมร่วมกัน.

หน้า ๓๒๑ ข้าอยากจะบอกกะเจ้าว่า อยู่กับข้ามาหลายปี จนเติบโตจะออกไปมีเหย้ามีเรือนวันนี้ เจ้าทำให้ข้าพอใจตลอดมา เพราะเจ้าเป็นคนอ่านหนังสือง่าย มีความอดทน มีความเพียรไม่เกียจคร้าน และเจ้าได้ทำตัวให้ข้าเห็นว่า เจ้าเป็นคนดี มีกตัญญูสมกับที่เกิดมามีสกุล และได้อบรมมาแล้วอย่างดี ข้าพอใจในตัวเจ้ามาก และข้าขอขอบใจที่เจ้ารักข้ากตัญญูต่อข้า เจ้าจะออกไปวันนี้ ขอให้เจ้าจงพบแต่ความสุขความเจริญ ทำมาค้าขึ้น คิดอะไรให้สมความปรารถนา ให้อายุมันขวัญยืน อย่าเจ็บอย่าไข้

(๕) ทิศ ๖

สาเหตุที่ทำให้พลอยมีนิสัยใจคอที่ดี มีความเก่งความดี และมีความสุขความเจริญได้ เนื่องจากในวัยเด็กพลอยถูกหล่อหลอมมาจากการปฏิบัติหน้าที่อย่างสมบูรณ์เหมาะสมตามหน้าที่ประจำทิศของตนจาก ๓ ทิศใหญ่ก่อน คือ ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องขวา และทิศเบื้องบน ซึ่งจัดว่าเป็นทิศที่สำคัญ เพราะคนเราจะมีนิสัยใจคอที่ดี มีความเก่งความดี และมีความสุขความเจริญได้ ต้องได้มาจาก ๓ ทิศนี้ก่อน ซึ่งไม่เพียงแต่ส่งผลให้พลอยได้มาซึ่งนิสัยใจคอที่ดี ความเก่งความดี ความมีศักยภาพ และความสุขความเจริญเท่านั้น แต่ยังส่งผลให้พลอยเข้าใจและตระหนักสำคัญในการปฏิบัติตัวตามหน้าที่ประจำทิศให้ได้อย่างสมบูรณ์อีกด้วย

หนึ่ง บุคคลใน ๓ ทิศใหญ่ที่หล่อหลอมให้พลอยมีนิสัยใจคอที่ดี มีความเก่งความดี และมีความสุขความเจริญ คือ

(๑) ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ มารดาบิดา ซึ่งในวรรณกรรมสี่แผ่นดิน มารดาของพลอยคือแม่แถม บิดาของพลอยคือพระยาพิพิธ และเสด็จเปียบได้ดั่งมารดาบิดาของพลอย เนื่องจากเป็นผู้อุปการะเลี้ยงดูพลอยมาตั้งแต่พลอยเป็นเด็กจนกระทั่งเติบโตเป็นสาวและแต่งงานออกเรือนไปยกตัวอย่างข้อความที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ ดังนี้

หน้า ๘๑ ถ้าจะคิดไปในทางที่ว่าผู้ใดจะเป็นผู้มีอำนาจสั่งการเกี่ยวกับชีวิตของพลอยได้เด็ดขาด คือบอกให้พลอยทำอะไรพลอยก็ทำตามแล้ว พลอยก็เห็นว่ามีเจ้าคุณพ่ออีกคนหนึ่ง นอกจากเสด็จและมีอยู่เพียงสองคนเท่านั้น

จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่าพลอยรักและเคารพเสด็จเทียบเท่าบิดาของตน

หน้า ๕๘ เมื่อแม่ยังอยู่ พลอยก็สังเกตว่า เสด็จไม่สนพระทัยในตัวก็มากน้อย แต่ในวันที่แม่ไปนั้นเอง เสด็จก็ทรงพระกรุณาเป็นพิเศษ แสดงน้ำพระทัยให้ประจักษ์ พลอยรู้ตัวทันทีว่า คนทั้งโลกที่จะเข้ามาให้ความว่างเปล่าในหัวใจเต็มขึ้นมาได้ ก็คือเสด็จพระองค์เดียวเท่านั้น

จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่าเสด็จคือบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นดั่งแม่ของพลอย เมื่อพลอยไม่มีแม่คอยดูแล

(๒) ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์ ซึ่งในวรรณกรรมสี่แผ่นดิน คุณสายเป็นดังครูคอย
อบรมนิสัย อบรมมารยาท ตลอดจนประสิทธิประสาทวิชา ความรู้ต่างๆ ให้แก่พลอย

หน้า ๘๑ ส่วนผู้ที่อบรมนิสัย อบรมมารยาท ตลอดจนประสิทธิประสาทวิชาความรู้ต่างๆ ให้แก่
พลอยนั้นคือคุณสาย

จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่าคุณสายเป็นดังครูอาจารย์ของพลอย

(๓) ทิศเบื้องบน ได้แก่ พระสงฆ์ สมณะพราหมณ์ หรือ นักบวช ซึ่งในวรรณกรรมสี่แผ่นดิน
ไม่มีปรากฏชัดเจนว่าพลอยได้รับการอนุเคราะห์ตอบจากพระสงฆ์เป็นอย่างไร แต่ผู้วิจัยตั้ง
ข้อสังเกตว่าพลอยน่าจะมีโอกาสได้สดับตรับฟังพระธรรมเทศนาจากพระสงฆ์จากการได้ตาม
ปฏิบัติรับใช้เสด็จและจากการรับฟังผ่านคำสั่งสอนของเสด็จ ยกตัวอย่างข้อความ ดังนี้

หน้า ๒๙ สาย เสด็จรับสั่ง ปายนี้มีสวมนต์บนพระที่นั่ง ข้าว่าจะขึ้นไปสักหน่อย เสด็จดำหน้
บนจะขึ้นไปหรือไม่ ก็ไม่รู้ ถ้าไปจะได้ไปด้วยกัน

การปฏิบัติหน้าที่อย่างสมบูรณ์เหมาะสมตามหน้าที่ประจำทิศของพลอย สรุปเป็นแนว
ทางการดำเนินชีวิตได้ดังนี้

(๑) ปุรัตถิมทิศ คือ ทิศเบื้องหน้า (ทิศตะวันออก) ได้แก่ มารดาบิดา

ก. หน้าที่ของลูก

๑) ท่านเลี้ยงเรามา เลี้ยงท่านตอบ

การที่พลอยมีสำนักบุญคุณและมีการตอบแทนบุญคุณผู้มีพระคุณ ยกตัวอย่าง
ดังเช่นกรณีที่หนึ่ง การปฏิบัติรับใช้เสด็จด้วยความอดทน มีความเพียร ไม่เกียจคร้าน และ กรณีที่
สอง การกลับไปปรนนิบัติรับใช้บิดาที่บ้านคลองบางหลวง เป็นต้น

๒) ดำรงวงศ์ตระกูล

การที่พลอยเป็นคนรักพี่น้องและพยายามปฏิบัติตนเป็นพี่น้องที่ดีที่สุด ดังเช่น การ
แสดงความเคารพคุณอุ้นพี่สาวต่างมารดา การเรียกคุณชิตว่าคุณพี่ และการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่น้อง
ต่างมารดาอย่างหวานและหลานซึ่งเป็นลูกของคุณชิตที่เกิดจากบ่าวชื่อพวง เป็นต้น

๓) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทาส

การที่พลอยรู้จักระวังรักษาตัวและรักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล กล่าวคือ พลอยเป็น
คนสงวนตัว ดังเช่น กรณีการคบหากับคนรักคือพี่เนืองอย่างระมัดระวังตัว โดยพึงระลึกถึงชื่อเสียง
ของวงศ์ตระกูลและความถูกต้องเหมาะสมอยู่เสมอ ๑) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็น
ทาส คือ การที่พลอยกระทำตัวถูกกาลเทศะเสมอ

๔) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้คือ

เมื่อบิดาเสียชีวิตลง พลอยไปทำบุญศพบิดาทุกเจ็ดวัน ห้าสิบวัน และร้อยวัน ตลอดถึงวันเผาศพ เก็บกระดูก และทำบุญกระดูก แม้จะมีอุปสรรคคือคุณอุ้นพี่สาวต่างมารดาที่มีความเกลียดชังพลอยเป็นปัญหาขัดขวางก็ตาม

ผล คือ พลอยปฏิบัติหน้าที่ของคุณได้อย่างสมบูรณ์เหมาะสมตามหน้าที่ประจำทิศของตน

ข. หน้าที่ของแม่

๑) ห้ามปรามจากความชั่ว

การที่พลอยอบรมสั่งสอนและช่วยเหลือให้ลูกทุกคนดำรงอยู่อย่างเป็นปกติ ยกตัวอย่างดังเช่น

กรณีที่ ๑ การที่พลอยพยายามทุกทางเพื่อป้องกันไม่ให้อุณทำในสิ่งไม่ดี ยกตัวอย่างดังเช่น

กรณีที่ ๒ การที่พลอยดักเตือนอ้นลูกชายคนที่สองเรื่องการปฏิบัติตัวกับลูซิลล์ภรรยาหม่อม และเรื่องการคบเพื่อนไม่ให้เพื่อนฝูงชักนำไปในทางที่ผิด

กรณีที่ ๓ การอบรมอ้อดเรื่องการทำงานว่า ถ้าเราขยันหมั่นเพียรจริงแล้ว จะทำอะไรคงสำเร็จ

กรณีที่ ๔ การสั่งสอนประไพว่า ความสุขอันแท้จริงเกิดจากการให้ ไม่ใช่เกิดเพราะอยากได้หรือหิบบเอา เพราะความสุขอย่างนั้นไม่มีอิ่มไม่มีพอ

กรณีที่ ๕ อธิบายให้อันลูกชายคนโตเชื่อว่าบุญกุศลนั้นมีจริงและส่งถึงกันได้แน่นอน (อันต้องการบวชให้อ้อดแต่ไม่แน่ใจว่าบุญกุศลที่ได้จากการบวชนั้นจะส่งถึงกันได้หรือไม่ พลอยจึงช่วยให้ความกระจำงแก่อ้นได้หายสงสัยและเชื่อมั่นในการทำความดีต่อไป)

กรณีที่ ๖ การที่พลอยอบรมลูกให้มีความซื่อสัตย์จงรักภักดี กตัญญู ไม่เป็นกบฏ และไม่คิดคดทรยศทำอันตรายต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือพระราชวงศ์

๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี

การที่พลอยอบรมสั่งสอนลูกให้เป็นคนดี ดังเช่น กรณีที่คุณเซามาเยี่ยม พลอยสั่งให้ลูกทุกคนกราบไหว้ และบอกให้รู้ว่าคุณป้าเซาเป็นญาติผู้ใหญ่ที่ทุกคนจะต้องเคารพรักตลอดไป

๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา

การที่พลอยให้การศึกษและเตรียมการวางแผนอนาคตให้แก่ลูกทุกคน และยอมให้ลูกไปเรียนต่างประเทศด้วยเห็นแก่อนาคตของลูก

๔) หาคู่ครองที่สมควรให้

การที่พลอยจัดหาคู่ครองที่สมควรให้แก่ลูกของตน ยกตัวอย่างดังเช่น

กรณีที่ ๑ การที่พลอยเห็นว่าท่านชายน้อย^๕ เป็นบุคคลที่สมควรที่สุดที่ประไพลูกสาวควรแต่งงานด้วย จึงสนับสนุนให้มาเป็นเขย (แต่ประไพเลือกแต่งงานกับคุณเสวีซึ่งเป็นเพื่อนและเจ้านายของอันพี่ชาย)

กรณีที่ ๒ การจัดการเรื่องครอบครัวของอันลูกชายคนที่สอง โดยให้อันรับภรรยาและลูกมาเลี้ยงดูให้เป็นหลักเป็นฐานอย่างถูกต้องเหมาะสม

๕) มอบทรัพย์สินสมบัติให้ในโอกาสอันสมควร

การที่พลอยมอบมรดกอันเป็นทรัพย์สินของคุณเปรมให้ลูกดูแล หลังจากทำบุญเจ็ดวันกระดูกคุณเปรมแล้ว

ผล คือ พลอยปฏิบัติหน้าที่ของแม่ได้อย่างสมบูรณ์เหมาะสมตามหน้าที่ประจำทิศของตน

(๒) ทักษิณทิศ คือ ทิศเบื้องขวา (ทิศใต้) ได้แก่ ครูอาจารย์

๑) เข้าไปหา

การที่พลอยเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอน คำตักเตือน ตลอดจนคำแนะนำของผู้ใหญ่ อันเปรียบได้กับครูอาจารย์ในช่วงชีวิตวัยเด็ก ได้แก่ บิดามารดา เสด็จ และคุณสาย

๒) ประณินิบัติ ช่วยบริการ

การที่พลอยหมั่นขึ้นเฝ้าเสด็จ คอยประณินิบัติรับใช้ และปฏิบัติตามคำสั่ง คำสอน ตลอดจนคำแนะนำของเสด็จ ดังเช่น กรณีการอยู่ถวายงานพัดเสด็จ และการเชิญกล่อมหมาเสวยตามเสด็จ เป็นต้น

๓) ใฝ่ในเรียน

การที่พลอยเป็นเด็กช่างสังเกต ชอบตั้งข้อสังเกต ชอบตั้งคำถาม ชอบสืบหาคำตอบ ชอบรู้ชอบเห็น ชอบฟังและสนใจในสิ่งใหม่ และการชอบเที่ยวเล่นซุกซนหรือปายปิ่นไปในที่ต่างๆ เป็นต้น

๔) การเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

การที่พลอยเชื่อฟัง อยู่ในโอวาทของคุณสายและปฏิบัติตามคำสั่งทุกประการของบิดามารดา เสด็จ และคุณสาย โดยปราศจากอาการหลบเลี่ยงหรือลั้งเลงสงสัย

ผล คือ พลอยปฏิบัติหน้าที่ของลูกศิษย์ได้อย่างสมบูรณ์เหมาะสมตามหน้าที่ประจำทิศของตน

^๕ ท่านชายน้อย มีชื่อว่าสิทธิเดช หม่อมแม่ชื่อเอื้อน นอกจากท่านชายน้อยจะเป็นผู้มีชาติสกุลแล้วยังเป็นผู้มีกิริยามารยาทอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ และเรียบร้อย และหลงรักประไพ ซึ่งปวารณามาเป็นเขย.

(๓) ปัจฉิมทิศ คือ ทิศเบื้องหลัง (ทิศตะวันตก) ได้แก่ บุตรภรรยา

๑) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย

การที่พลอยรับผิดชอบกิจการภายในบ้าน ยกตัวอย่างดังนี้

กรณีที่ ๑ การที่พลอยเป็นผู้ถือกุญแจในบ้าน สิ่งการในบ้านตลอดจนปฏิบัติหน้าที่ของแม่บ้านและในการปกครองคน

กรณีที่ ๒ การที่พลอยให้คนคอยดูแลปิดกวาดบ้านให้เรียบร้อยคืออยู่เสมอ

๒) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี

กรณีที่ ๑ การที่พลอยให้ความช่วยเหลือทางการเงินและรับคุณอันมาอุปการะที่บ้านในยามที่กำลังจะประสบกับความหายนะของชีวิต

กรณีที่ ๒ การที่พลอยดูแลบรรดาญาติและคนอื่นที่อยู่รอบตัว ได้แก่ คุณเนียนและคุณนุ้ยซึ่งเป็นผู้ใหญ่ฝ่ายคุณเปรม คุณอุ้นพี่สาวต่างมารดา และยายพิศ

๓) ไม่นอกใจ

กรณีที่ ๑ การที่พลอยรู้สึกว่าคุณเปรมเป็นศูนย์กลางแห่งชีวิตที่พลอยต้องยึดมั่นไว้ในชีวิตนี้ ไม่มีวันที่ผลัดออกได้

กรณีที่ ๒ การที่พลอยตระหนักรู้ในใจตนเองว่าตั้งแต่เกิดมาเป็นตัวจนกระทั่งถึงบัดนี้ พลอยไม่เคยรักใครเท่ากับคุณเปรม

กรณีที่ ๓ การที่พลอยนึกถึงคุณเปรมและร้องเรียกอยู่ในใจ ก่อนจะจากโลกนี้ไปอย่างสงบ แสดงให้เห็นว่าพลอยไม่เคยนอกใจคุณเปรมและมีแต่คุณเปรมคนเดียวในใจเสมอมาจนวาระสุดท้ายของชีวิต

กรณีที่ ๓ การที่พลอยรู้สึกว่ามีคุณเปรมอยู่ในใจเสมอ และยังอยู่ในตัวพลอย ยังอยู่ในลูก ถึงแม้คุณเปรมได้เสียชีวิตลงแล้วก็ตาม และ (๒) การที่พลอยถือเป็นหน้าที่ของพลอยที่จะต้องปฏิบัติตามความปรารถนาของคุณเปรมต่อไป โดยการทำให้ชีวิตของตัวเองและของลูกให้เป็นไปตามที่คุณเปรมต้องการ

๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้

กรณีที่ ๑ การที่พลอยมีความระมัดระวังและกังวลเรื่องรายจ่ายที่มากขึ้น เนื่องจากข้าวของแพงเพราะสงครามโลกครั้งที่ ๑

กรณีที่ ๒ การที่พลอยคำนึงถึงการใช้เงินให้เป็นประโยชน์ ดังเช่น กรณีที่พลอยป่วยเป็นโรคพิเศษเกี่ยวกับหัวใจ ต้องรักษาด้วยยาฉีด ซึ่งคุณเสวีสามีของประไพรับอาสาและหามาได้ โดยบอกราคาทีลอลดละสี่พันสองร้อยบาท เมื่อพลอยได้ยินจึงห้ามไม่ให้ซื้อเพราะยาราคาแพงมากเกินไป และเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์

กรณีนี้ที่ ๓ หลังจากทำบุญเจ็ดวันกระตุกคุณเปรมแล้ว พลอยเริ่มสำรวจดูสถานการณ์รอบตัว พบว่ากิจการของคุณเปรมที่เป็นบ่อเกิดแห่งรายได้ (ทรัพย์สินเงินทอง) นั้นมีมาก พลอยซึ่งอายุมากแล้วทำไม่ไหว และไม่เคยทำมาก่อน แต่พลอยไม่อยากจะทิ้ง จึงจัดการให้ลูกดูแลแทน

๕) ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

กรณีนี้ที่ ๑ การที่พลอยรับเลี้ยงอันลูกติดคุณเปรม โดยเลี้ยงดูอย่างใส่ใจ จึงทำให้พลอยมีสิ่งที่ต้องคอยห่วง คอยดูแล และมีเรื่องที่จะต้องคิดต้องทำเกี่ยวกับอันทุกวันไป

กรณีนี้ที่ ๒ การที่พลอยเลี้ยงดูอบรมลูกทั้งสองคนให้ดีอันเป็นภาระที่หนักและนำมาซึ่งความทุกข์กังวลตลอดจนความเหน็ดเหนื่อย

กรณีนี้ที่ ๓ การที่พลอยเอาใจคุณเปรมและพยายามปฏิบัติตนให้ถูกกับความประสงค์ของคุณเปรมเสมอไม่ขัดใจ แม้อยากจะออกปากทัดทานบ้าง แต่ก็ยอมทำตามใจคุณเปรมในที่สุดพยายามเก็บความรู้สึกส่วนตัวไว้ และถือเอาความเห็นของคุณเปรมในเรื่องที่สิ่งใดจะควรหรือไม่ควรนั้นเป็นใหญ่ ดังเช่น กรณีการส่งลูกไปเรียนต่างประเทศ และการเข้าสมาคม^๖ เป็นต้น

กรณีนี้ที่ ๔ การที่พลอยดูแลอันลูกชายคนโตที่ต้องโทษประหารชีวิตและอยู่ในที่คุมขังอย่างเต็มกำลังสุดความสามารถเท่าที่จะทำได้ ดูแลฮึด โดยการจัดการให้อันลูกชายคนโตหาซื้อขายส่งไปให้อึดที่ป่วยเป็นไข้มาลาเรียอยู่ป่วยได้ และการที่พลอยดูแลเตรียมการในการรับอันกลับบ้านเป็นการไกลหาอย่างไม่รู้เหน็ดเหนื่อย รวมทั้งการจัดการเรื่องงานบวชอุปสมบทให้อันลูกชายคนโต

กรณีนี้ที่ ๕ การที่พลอยดูแลคุณเปรมที่ออกจากราชการ ซึ่งเคยเป็นผู้ใหญ่แต่ทำตัวเด็กลง ดังนั้น พลอยจึงมีหน้าที่จัดทำแม้กระทั่งเสื้อผ้าที่ใส่อยู่กับบ้าน ดูแลฮึดลูกชายคนที่สามที่ยังไม่ได้ทำงาน ซึ่งทำตัวเด็กมาตลอดโดยไม่เคยโตเป็นผู้ใหญ่ และพยายามที่จะเข้าใจถึงในใจความรู้สึกของประไพลูกสาวซึ่งเป็นเด็กรุ่นใหม่

กรณีนี้ที่ ๖ การที่พลอยดูแลจัดงานศพคุณเปรมได้แก่ ทำบุญเจ็ดวัน ห้าสิบวันและร้อยวันตามธรรมเนียม

ผล คือ พลอยปฏิบัติหน้าที่ของภรรยาได้อย่างสมบูรณ์เหมาะสมตามหน้าที่ประจำทิศของตน

^๖ การเข้าสมาคม คือ (๑) การกลับบ้านดึกโดยมีกลิ่นสุรากลิ่นบุหรี่ติดมาด้วยหรือไม่กลับเลย (๒) การพกเงินออกจากบ้านครั้งละมากๆ เพื่อเล่นการพนันในสมาคม และ (๓) การบำเพ็ญตนด้วยความหุหุระโอะอ่าต่างๆ ซึ่งเป็นสาเหตุให้คุณเปรมต้องใช้ชีวิตนอกบ้านมากกว่าเดิม.

(๔) อุตตรทิศ คือ ทิศเบื้องซ้าย (ทิศเหนือ) ได้แก่ มิตรสหาย

ก. บุคคลพึงบำรุงมิตรสหาย

๑) การเพื่อแผ่แบ่งปัน ยกตัวอย่างดังเช่น

กรณีที่ ๑ พलयพูดชวนช้อยกินจันอับด้วยกัน

กรณีที่ ๒ พलयแบ่งของฝากที่แม่นำมาฝากจากฉะเชิงเทราให้แก่เพื่อนฝูง

กรณีที่ ๓ การที่พलयให้อันไปรับช้อยเพื่อไปรับเสด็จฯ ด้วยกัน(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ จะเสด็จนิวัติกลับพระนคร)

๒) การพูดจามีน้ำใจ

กรณีที่ ๑ การที่พलयบอกแก่คุณเชยว่าอยากให้คุณเชยเข้าไปอยู่ในวังเพื่อจะได้เล่นสนุกด้วยกัน

กรณีที่ ๒ การที่พलयพูดจากับช้อยด้วยความรู้สึกรักและเห็นใจ เพื่อช่วยให้ช้อยคลายความวิตก เป็นต้น

๓) การมีตนเสมอ ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน

พलयมีช้อยเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ได้อย่างแท้จริง ยกตัวอย่างดังเช่น

กรณีที่ ๑ การที่พलयและช้อยจับมือกันแน่นเพื่อไม่ให้พลาดจากกันในระหว่างการดูแลงานโสกันต์ที่มีอากาศร้อนและผู้คนเบียดเสียด เป็นต้น

กรณีที่ ๒ การที่พलयรู้สึกว่าคุณใจมากที่มีช้อยมาอยู่ใกล้ในวันแต่งงานประไพลูกสาว เพราะรู้สึกประหม่าเมื่อเห็นคนมามาก

กรณีที่ ๓ การที่พलयยังคงสนิทสนมกับช้อยอยู่เสมอ แม้การพบกันจะเป็นแบบนานครั้งก็ตาม

๔) นับถือตลอดถึงวงศ์ตระกูลของมิตร

การที่พलयแสดงความเคารพบิดาของช้อย และการมีความรู้สึกรักและนับถือครอบครัวของช้อยเหมือนญาติ เป็นต้น

๕) ไม่พูดจาหลอกลวงกัน

การที่ทั้งพलयและช้อยไม่มีการพูดจาที่หลอกลวงและปิดบังกัน ยกตัวอย่างดังเช่น

กรณีที่ ๑ การที่พलयมีช้อยเป็นคนเดียวที่พलयสามารถเล่าเรื่องราวความทุกข์ความวิตกเกี่ยวกับลูกให้ฟังได้อย่างไม่มีอะไรปิดบัง ซึ่งช้อยก็รับฟังเรื่องราวจากพलयด้วยความสนใจและเห็นใจ และความเห็นของช้อยทำให้พलयได้ความคิดในปัญหาของตนในทางที่ใหม่เสมอ

ข. มิตรสหายย่อมอนุเคราะห์ตอบ

๑) ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก

กรณีที่ ๑ การที่พลอยทำหน้าที่พูดจาปลอบโยนให้ซ้อยคลายความทุกข์ความไม่สบายใจอยู่เสมอ

กรณีที่ ๒ การที่พลอยนั่งคุยกับซ้อย เพื่อช่วยให้ซ้อยคลายเรื่องกลุ่มใจ จนรู้สึกได้ว่าซ้อยมีอารมณ์ดีขึ้น และสบายใจขึ้นอย่างแท้จริง

๒) นับถือตลอดถึงวงศ์ตระกูลของมิตร

กรณีที่ ๑ การที่พลอยได้รับความทุกข์โทมนัสอย่างหนักจากการพลาดหวังจากพี่เนือง พี่ชายของซ้อยแต่พลอยก็ยังให้ความรักและนับถือบิดามารดาของซ้อยเหมือนเดิม

กรณีที่ ๒ นับถือตลอดถึงวงศ์ตระกูลของมิตร คือ การที่พลอยระลึกเสมอว่าบิดาของซ้อยเป็นผู้ใหญ่คนหนึ่ง และเมื่อบิดาของซ้อยเสียชีวิตลงพลอยก็รับปากจะไปร่วมงานศพอย่างแน่นนอน

ผล คือ พลอยปฏิบัติหน้าที่ของมิตรสหายได้อย่างสมบูรณ์เหมาะสมตามหน้าที่ประจำทิศของตน

(๕) เภฏฐิมทิศ คือ ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ ผู้มีฐานะต่ำกว่า (บริวารและคนรับใช้)

๑) จัดการงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลังความสามารถ

การที่พลอยมอบหมายภาระหน้าที่ให้พิศผู้ซึ่งเป็นบ่าวและยายเทียบหัวหน้าคนครัวของบ้านคลองพ้อมอย่างเหมาะสม ดังเช่น กรณีที่หนึ่ง การให้พิศมีหน้าที่ปฏิบัติรับใช้และมอบหมายงานที่พิศสามารถปฏิบัติได้ และ กรณีที่สอง การให้ยายเทียบดูแลเรื่องอาหารการกินและงานครัว เป็นต้น

๒) จัดสวัสดิการดี มีช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้

การที่พลอยเลี้ยงดูยายพิศ ด้วยความกตัญญู พยายามหาความสุขให้ยายพิศทุกทางเมื่อยายพิศแก่ชราลง

๓) ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาสอันควร

การที่พลอยให้ยายพิศ ซึ่งมีอายุร่วมเจ็ดสิบและไม่มีแรงที่จะไปไหนมาไหน ไม่ต้องมีหน้าที่การงานใดที่จะต้องทำ โดยให้นั่งอยู่ในห้องที่พลอยจัดให้อยู่ มีเด็กคอยดูแลปรนนิบัติหาข้าวหาน้ำให้กิน

ผล คือ พลอยปฏิบัติหน้าที่ของเจ้านายได้อย่างสมบูรณ์เหมาะสมตามหน้าที่ประจำทิศของตน

(๖) อุปริมทิส คือ ทิสเบื่องบน ได้แก่ มรณพราหมณ์ คือ พระสงฆ์

๑) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ ยกตัวอย่างดังนี้

กรณีที่ ๑ การที่พลอยมีโอกาสทำบุญในวาระงานโกนจุกของตนเองกับของช้อย

กรณีที่ ๒ การที่พลอยมีโอกาสทำบุญในวาระงานแต่งงานของตนเองกับคุณเปรมสามี

กรณีที่ ๓ การที่พลอยมีโอกาสทำบุญในวาระงานทำบุญศพบิดา

กรณีที่ ๔ การที่พลอยมีโอกาสทำบุญในวาระงานทำบุญศพคุณเปรม

กรณีที่ ๕ การที่พลอยทำบุญกุศลส่งให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เช่น เสด็จ คุณเปรม

และอ้อต เป็นต้น

กรณีที่ ๖ การที่พลอยมีโอกาสทำบุญในวาระงานอุปสมบทอันลูกชายคนโต

ซึ่งพลอยประพฤติปฏิบัติด้วยเมตตาธรรมและกุศลเจตนาทั้งกายกรรม วาจากรรม และ
มโนกรรม

ผล คือ พลอยปฏิบัติหน้าที่ของภักุสธได้้อย่างสมบูรณ์เหมาะสมตามหน้าที่ประจำ
ทิสของตน

จากการวิเคราะห์แนวทางการดำเนินชีวิตของพลอยตัวละครเอกของเรื่องตลอดช่วง
วัยชีวิตทั้งสี่แผ่นดิน ผู้วิจัยพบว่าการดำเนินชีวิตของพลอย คือการได้ทำให้บุคคลอื่นเป็นทิสทั้ง ๖
ของพลอยนั้นพอใจและมีความสุขกายสบายใจ โดยไม่คำนึงถึงความเหน็ดเหนื่อยของตนเอง
สำหรับแนวทางการประพฤติปฏิบัติของพลอยเป็นไปตามหลักทิส ๖ และพลอยใช้หลักอิทธิบาท ๔
ในการปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงตามความประสงค์ อันนำมาซึ่งการพัฒนาตนเองในมิติด้านนอก
ในขณะเดียวกัน เมื่อมีปัญหาอุปสรรคผ่านเข้ามาในชีวิตของพลอย โยนิโสมนสิการคือหลักพุทธ
ธรรมที่พลอยน้อมนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา ทั้งนี้ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตพบว่าพลอยมีจิตฝึกหัดบ่ม
เพาะและพัฒนาการคิดแบบโยนิโสมนสิการมาจากการสงสัย ตั้งข้อสังเกต และค้นหาคำตอบ อัน
นำมาซึ่งการพัฒนาตนเองในมิติด้านใน ส่วนพรหมวิหาร ๔ นั้น ผู้วิจัยพบว่าเป็นหลักพุทธธรรม
ประจำใจของพลอย อันนำมาซึ่งคุณธรรมของผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองอย่างสมบูรณ์และเป็นที่พึ่งพิง
อาศัยของผู้น้อยหรือผู้อยู่ใต้ความปกครองได้เป็นอย่างดี และทั้งหมดของการประพฤติปฏิบัตินำมา
ซึ่งการตายอย่างสงบที่ถูกต้องและตรงตามหลักมรณสติ โดยสรุป แนวทางการดำเนินชีวิตของ
พลอยจากวรรณกรรมสี่แผ่นดิน คือ การให้และการปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขกายสบายใจ

๔.๒ คุณประโยชน์จากวรรณกรรมสี่แผ่นดิน

(๑) ทุกสรรพสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไป คือ สัจธรรมที่มุ่งแสดงให้เห็นว่าอย่ายึดติดกับสิ่งใด และจงปรับตัวตามสภาพการเปลี่ยนแปลง

(๒) ให้ความรู้เรื่องแนวทางการดำเนินชีวิตให้ไปสู่ความสุขอย่างแท้จริง อันเป็นแนวทางที่ผ่านการคัดสรรกลั่นกรองมาจากประสบการณ์ชีวิตอันล้ำค่าของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้ซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกจากองค์การยูเนสโก

(๓) ให้ความรู้ความเข้าใจถึงความหมายที่แท้จริงของการเกิดเป็นมนุษย์ ว่าแท้จริงแล้วมนุษย์เกิดมาเพื่อพัฒนาตนเองและสิ่งที่ทำให้มนุษย์เกิดการพัฒนา ก็คือหน้าที่อันพึงปฏิบัติ และปัญหาอุปสรรคอันนำมาซึ่งความทุกข์โศกทั้งปวง

(๔) ให้แนวทางการแก้ไขปัญหาชีวิต อันนำมาซึ่งปัญญาอันชาญฉลาด เพื่อใช้ในการมองให้เห็นสัจธรรมความจริงแห่งชีวิต

(๕) ให้ความรู้ความเข้าใจว่าความทุกข์แท้จริงเกิดจากการเอาใจเข้าไปยึดมั่นถือมั่น

(๖) ให้ความรู้ความเข้าใจว่าความสุขอันแท้จริงคือความสงบและเกิดจากการให้